

Márai Sándor: Műsoron kívül. (Pantheon kiadás.)

Egy kis spleen, egy kis öngúny, egy kis malícia, amelyet napilapok hasábjain kendőztek szellemességgé: ez az az egyéni íz anno 1930, amelyet Márai Sándor «Műsoron kívül» című könyvében talál a nyájas olvasó.

Cikkek gyűjteménye a kötet, cikkeké, amelyeket «Kopf»-nak, vagy esetleg «színes»-nek becéz a szerkesztőség tolvajnyelve. Témája mindnek más és más, de világszemlélete, frivol logikája egy, és nem is egészen ismeretlen. Ez a szemlélet és ez a logika Molnár Ferencsel vonult be az irodalomba és Nádas Sándorral került ki az aszfaltra. Máraié e kettő között született és nevelkedett. A kisvilágot írja, amelynek jelentéktelenségeit úgy tűzi tollhegyre, ahogy valamikor a l'art pour l'art művelői passzív gyönyörködéssel fonták magukat valamely méla hangulat gubójába, amelyből a kolumna végéig sem lehetett kihámozni őket. Maga írja egyhelyütt: «A nagyvilág ködös és távoli, semmi közöm hozzá, semmi utam.»

Márai nem hangulatokat elemez s ha netalán a mondat első felében valami lírai hangot ütne meg, a második felében rögtön fonákjára fordítja. Tárgyakat, állatokat, magát a természetet, úgy személyesíti meg, mintha maliciájával ámulatot akarna kicsi-holni a közönyös olvasóból. Pedig ez csak látszat. Ha végigolvassuk a kötetet, megérezzük, hogy Márai nem pályázik olcsó sikerekre, de így lát s a látottakat csak így tudja közölni. Közlési módja helyenkint művészien finom, de három-négy mondat után rendesen olyan asszociációval áll elő, amely a reggeli kávé mellett kedvesen és szórakoztatóan hat, de a művészi gondolatot éppen emelkedése útján vágja ketté váratlan fintorával. S így mindent, ami új, igazság, erő és szépség lehetne, kiküszöböl az írásaiból. Az ember szinte azt mondhatná, hogy

az, ami ebből a könyvből hiányzik, az az irodalom. *m—i.*

Kölcsey-évkönyv, 1931. A mátészalkai Kölcsey Irodalmi és Közművelődési Egyesület két évi munkásságáról számol be ez az évkönyv, amelynek egyik legérdekesebb cikke báró Kemény György tollából való. Ez a cikk levelekkel és adatokkal igyekszik azt a régen fennálló vitát eldönteni, hogy Kölcsey melyik szemére volt vak? Legfőbb bizonyítékként közreadja a báró tulajdonában lévő Kölcsey-portrét, amelyet Einsle német festő 1835-ben festett a Himnusz költőjéről. Ez is, valamint a közreadott levelek, amellet tanuskodnak, hogy Kölcseynek a balszeme volt ép.

Az évkönyv további cikkei, illetőleg az egyes ünnepélyeken elhangzott beszédek, világosan kifejtik azokat a nemes célokat és törekvéseket, amelyek az egyesület tagjait eltöltik. Egyedül Barkóczy Lajosnak az irodalomról szóló cikkével lehetne szembe szállani több ponton. Ő ugyanis Pekár Gyula megállapításait követi, «mint az eddig ismert megállapítások közül a lehető legjobbat». Ehhez a megállapításhoz pedig bizony sok kétség fér. Idéz is, de idézőjelek nélkül, bár ha kitenné őket, azok sem emelnék az idézetek értékét. A futurista-költészet-ről is leszedi a keresztvizet, ami nem volna baj, de az idézett vers ismét szerző nélkül szerepel, és így könnyen esik az olvasó abba a gyanuba, hogy Mátészalkán született és az alkalom szülte. *Möi.*

Gutenberg Nagy Lexikon. (Gutenberg könyvkiadóvállalat r. t. kiadása.) Ed-dig az I—V. köt. jelent meg. — Budapest. — Helyesen állapítja meg az előszó, hogy óriási a föladat, amely a modern lexikonra hárul. Mert csakugyan igaz az, hogy a kutatás manapság — különösen a természettudomány egyes ágaiban — mérföldlépő

csizmákkal halad. Ami a lexikonkiadók szemszögéből annyit is jelent, hogy a legutóbbi (máskiadású!) lexikon teljes elavultságát és újabb lexikon kiadásának szükségességét hirdethetik.

Semmi külön bizonyításra nem szorul, hogy minden komoly könyv-olvasó az örvendezés érzésével fordul minden megjelenő könyv felé. Számára a megjelenés már magában is élmény. S ha jó a kiadvány, valóságos élményláncolatot jelent. A lexikon pedig a modern «könyvek könyve». S mindezt, főként a lexikkal kapcsolatban, fokozottabb mértékben mondhatjuk el az írókról. Mert senki sincs annyira ráutalva a lexikonra, mint az író, s legelső sorban a modern ujságíró.

Ezek az igazán maguktól értetődő dolgokon kívül van aztán olyan, aminek kidomborítása ezúttal szükségesnek látszik.

A modern könyv-olvasó meg a modern író és ujságíró a «modern» lexikont nem olyan áhítattal és nemcsak előlegezett, hanem kiutalt föltétlen bizalommal forgatja, mint hajdani elődje a korabeli lexikont. Ma mindenki mindent kritikával olvas. Való igaz tehát, hogy óriási földadat ilyen sok oldalról jövő s aprólékossáig menő bírálatok kereszttüzét állani. De viszont ezt állania kell a lexikonnak, éppen úgy, mint a jogi döntvénytárnak.

Az alábbi sorok természetesen csak egy bíráló-olvasó észrevételeit foglalják magukban. Sőt nem is minden észrevételét, mert már az eddig megjelent lexikonköteteket is több észrevétellel lehetne kísérni, mint amennyi folyóiratunkban ilyen célra száncható.

Az észrevételek fölsorolásában tartuk magunkat lehetősen ahhoz a sorrendhez, aminő sorrendben az előszó az új lexikon létjogosultságát és a többiekét túlszárnyaló kiválóságát hirdeti.

A régebbieket az új lexikon —

mondja az előszó — legelső sorban a fölölelt anyag gazdagságával kívánja fölülmúlni. Természetes, hogy azt a túlzottan reklámizú, magabizó kijelentést: «... fölölel *mindent*, ami a mai művelt embert érdeklí és fölvilágosítja» — nem vesszük egészen szó szerint. De ha «mindent» nem is, annyit csakugyan elvárunk, hogy jóval kevesebb címszó hiányozzék, mint a legutóbbi lexikonból, és a földolgozás rövidsége ne torzuljon rövidséggé.

Kissé mostoha elbánást látunk pl. Amerika leírásán. Erre az új lexikon csak 399 sort szentel a «Révai» 462 sorával szemben. Pedig a közben eltelt 20 esztendő is hagyott valamelyes rögzíthető nyomokat. S hogy csak még egy idevágó példát idézzek, ilyen a bazalt esete is, amelyet a régi lexikon mintegy 460 sorban ismertel, holott ugyanerre az új csak 99 sort szentel. S ámbár jól tudjuk, hogy némely stiliszta kevés szóval is többet mond, mint sok szóval egy másik, hanem azért «sunt denique certi fines».

De még a rövides elbánás is jobb, mint egyes címszavak teljes kihagyása. A kihagyottak közül — hirtelenében — csak a következőket sorolom föl:

Állatboncolás, alpi szén, Amenthes, akroterma, anasztrofa, anhidrikus, argila, scagliosa, arizonai kövült erdő, Arnói emelet (geol.), Astiiemelet (geol.), Askja (nevezetes izlandi hegy), áttörés (földr.).

Az állatboncolással kapcsolatban érinteni lehetett volna az «élveboncolás» témáját, jöllehet az «állatkísérletek» címszó is ejt arról néhány megjegyzést. Ilyen címszó alatt azonban aligha fogja keresni valaki. Az «anasztrofa», mint a «katasztrofá»-val ellentétes fogalom, a Föld történetében sűrűn szerepel. Az «anhidrikus» címszó kihagyása pedig annál súlyosabb beszámítás alá esik, mert az «archái formáció» meg az «archái idő» címszavaknál egyenes utalás történik reá.

S itt újra hangsúlyozom, hogy ezek a kihagyások csak *egy* olvasó fölsorolása. Szinte gondolni sem jó arra, hogy tíz olvasó mennyit tudna fölsorolni! S higgye el a lexikon szerkesztősége, hogy ezekért a kihagyásokért nem nyújt kárpótlást az «addig kapar a tyúk» . . . , «addig nyújtózzál . . . », «addig szolgád a szó . . . » kezdetű, és egyéb közmondások beiktatásával. Ezek magyarázatáért — ha ugyan rászorul valaki — nem a lexikonhoz szokás fordulni. Egészen fölösleges volt továbbá Herczeg F. «Álomország» c. regényét 31 sorban ismertetni, amikor pl. Jókai «Az aranyember»-ére egy sort sem tudtak szentelni. És egészen hasonlóan aránytalan elbánásokat találunk egyes írók, művészek és tudósok életrajzaiban is. Jelentéktelenek igen gyakran jutnak 10—15 sorhoz és a jelentősek is legföljebb csak ennyihez; olykor még kevesebbhez. De még ennél a bántó aránytalanságnál is nagyobb baj, hogy a lexikon olyan «geológiai cikkeket író hirlapírónak és szociológusnak» is szentel 12 sort, akit eléggé meg nem bélyegezhető «tevékenységeért» minden cikkével együtt egyhanguan «törölt»-nek nyilvánítottak a magyar geológusok — 1908-ban! Ezenkívül olyan ifjú «szakember» életrajzának is szentel 8 sort, kinek a szakmunkásságát irodalmi botránynak minősítette a szakkritika. Igaz, ez utóbbi egyúttal munkatársa is a lexikonnak.

Az elsietett rövidítés s általában a kihagyások már a II. kötettől kezdve szembeszökőek. Az egyenletes beosztás hiányát különösen az illusztrációk árulják el. Mert míg az I. kötetben 15 színes képét és 60 műmellékletet találunk, ezek a számok a II. kötetben már 10-re, illetően a műmellékletek száma 43-ra csökken. A III—V. kötetben színes kép átlag 11, műmelléklet pedig 38 (tehát az első kötetének csak 67 százaléka) látható. Megállapítható tehát, hogy még ha az I. kötetben

volt is valamelyes szándék «mindent» nyújtani, ez a «minden» a II. kötettől kezdve mindinkább zsugorodik és szinte-szinte «kevés»-nek nyilvánítható.

Nagyon fontos az előszó második tétele is: mindenki számára érthető nyelven közölni az anyagot. Ebben a tekintetben alig érheti gáncs az új lexikont, mert egészen szórványosan fordul csak elő «bunoselenodont zápfogó ősemlősök»-et emlegető, azaz ilyen népszerűsítő stílusban megírt cikk. Ezenkívül azonban az sem könnyen érthető, hogy a «banánévők» címszónál földolgozás helyett miért találunk kétsoros utalást a «pizáng-evők» címszóra? Érthetetlen ez egyfelől azért, mert a «pizáng» magyarban használatos elnevezése «banám», másfelől azért is, mert a meglevő 2 sornak 4—5 sorral való megtoldásával már jellemezni is lehetett volna ezt a madárcsoportot s így elmaradhatott volna a helytelen utalás.

«Ahol véget ér az írott szó kifejező ereje, helyébe lép a mindennél világosabb és érthető szemléltető kép» — mondja tovább az előszó. Készséggel ismerhetjük el, hogy a szerkesztőség ezt a kitűzött célját itt-ott igyekezett megközelíteni. Néhány jogos aggályunkat azonban mégsem nyomhatjuk el. Ezek elseje az a már előbb is érintett, föltűnő csökkentése a műmellékletek számának. S ez a megjegyzésünk annál érthetőbb, mert ugyanennek a kiadónak egy másik, többkötetes kiadványában, az új «Magyar Brehm»-ben is találkozunk ezzel a jelenséggel. Az első, bőven illusztrált kötet után — jöhetnek a felényire illusztrált kötetek! — érezzük ki ilyenkor a kiadó gondolkodását.

A szövegközi rajzokra azt kell mondanunk, hogy általában gyatrák. Különösen az állatrajzok közt sok a torz. Három hasábon négy török szultán képét hozni pedig pazarlás; ezek helyett jobb lett volna jó szemléltető

képeket közölni, mert ezen a téren is inkább hiányt, mint bőséget tapasztalunk.

A Gutenberg Lexikon visszatért ahhoz a módszerhez, hogy cikkeiket szerzőik fémjelezzék. És ez helyes is. Mert bármennyire is áll az, hogy a lexikon sem egyoldalú politikai vagy világnézeti, sem vitás tudományos fölfogást nem vallhat, áll az is: si dus faciunt idem, non est idem. Egészen megnyugtató lexikonadat csak az lehet az olvasóra nézve, amelyet az illető szakma ismert és elismert művelője közléséből meríthet. És éppen, mert ez így van, az olvasó szigorú seregszemlét tart a lexikon munkatársai során. Ezeket az I—IV. kötet ismételtén mind fölsorolja; az V. kötetben a fölsorolás elmarad. Ez helytelen. Mert azt a látszatot akarja kelteni, hogy valamennyi beharangozott munkatársa végig kitartott a lexikon mellett. Idők folyamán pedig olyan eltolódások lehetnek, amelyek a munkatársak gárdájának egészen más színezetet adnak. A helyes eljárás: minden kötet tényleges munkatársait külön közölni.

A közölt fölsorolásokban a munkatársakat a szerkesztőség két csoportba rangsorozza. A rangsorozás alapját azonban nem értjük meg, mert sok tudományszak maradt az első (magvasabb?) rangba sorozott «szerkesztő» nélkül. Ebből az tűnik ki tehát, hogy a lexikon az egyes tudományzakokat különbözően értékeli.

Még nagyobb baj van azonban a többi, «köz munkatárs» rangján síny-

lődő munkatársak légiójával. A névsor 550-et sorol föl. Talán még a lexikon szerkesztősége sem állítja, hogy ez tisztán elsőrangú szakemberek légiója. Itt valóban áll tehát: kevesebb — több lett volna. A sok cím sem vezet félre. Hiszen ezek között a «MÁV hidrológiai szaktanácsadója» cím is olvasható, illet pedig eddig senki nem is hallott. Nem afféle «ön-cím» ez? Az sincs egészen rendjén, hogy éppen a jőnevű munkatársak közül többen egyetlenségyszer sem szerepelnek cikkükkel. S ha annak lehetőségére gondolunk, hogy éppen az élelmes kis névtelenek miatt nem jut, vagy nem is akar szóhoz jutni az illetékes szakember, még inkább elhibázottnak tartjuk az 550-es létszámú légió összetoborzását.

Mert egészen bizonyos, hogy ennek a rendszernek rovására kell írunk a Gutenberg Lexikonban előforduló kisebb-nagyobb szarvashibákat is. Ezek közül itt csak a Románia helyett hibásan Jugoszláviához csatolt Ada Kále-t, meg a *Dendrocoelides Hankói* nevű rajzban bemutatott jellegzetes barlangi állatnak *D. pannonicus* névvel való önkényes és helytelen fölrüházását emeljük ki.

Ha tehát el is fogadnók a kiadónak azt az állítását, hogy szükség van új lexikonra, a lexikont bíráló olvasó viszont bizonyosan azt állapítja meg, hogy nem ilyenre van szükség, mert hiszen a maga elé tűzött föladatokat még annyira sem sikerült megközelítenie, mint amennyire annakidején a régiek megközelítették.

Gaál István.